

Vladislavs Malahovskis

DISKURSI LATVIEŠU PRESEĒ PAR LATGALES REĢIONA ĪPATNĪBU IZPAUSMĒM: IESKATS VĒSTURISKAJĀ PIEREDZĒ (1920–1934)

Pēc Latvijas valsts izveidošanās latviešiem vēl trūka kopnacionālās apziņas. Latgales latvieši – latgalieši – nereti tika pretnostatīti pārējās Latvijas latviešiem. Raksta mērķis ir noskaidrot latviešu preses (pamatā nacionālkonservatīvās) aktivitātes iedzīvotāju sabiedriskās domas veidošanā par Latgales reģiona īpatnībām, to izpausmēm parlamentārisma periodā

(1920–1934).

Pētījumā aplūkoti aptuveni 80 raksti latviešu (latgaliešu un tolaik tā dēvēto „baltiešu”) presē. Izmantojot diskursīvā nošķiruma mēs – viņi konstrukciju, tika secināts, ka presē veidotie diskursi nebija vērsti uz sadarbību, bet gan gluži otrādi – uz abu tautas daļu atsvešināšanos.

Atslēgas vārdi: latviešu prese, Latgale, latgalieši, „baltieši”.

DISCOURSES OF LATGALIAN REGIONAL DISTINCTIONS IN THE LATVIAN PRESS: A HISTORICAL OUTLOOK (1920–1934)

Considering the trend towards disappearance of boundaries between nationalities, ethnicities and distinct information spaces in the modern world, there is a growing interest among society and researchers alike in local (regional) processes and distinctions and their development. In the Baltic States, there are regions that have developed – and been developed in turn – by their local identities. In Latvia this is Latgale; Lithuania – Samogitia; Estonia – Ida-Viru County.

Latgale is characterized by a number of distinctions shaped by historical developments: the uniqueness of the Latgalian language, the dominance of Catholicism and its influence on cultural processes (in contrast to Lutheranism in the rest of Latvia), the mixed ethnic composition of its inhabitants (especially the presence of Russians and Poles and their cultural influence), etc.

Even after the creation of an independent state, Latvians still lacked a unified national consciousness. The Latvians of Latgale were often seen in contrast to other Latvians in Latvia – the “Balts”. The aim of this article is to clarify the role and activities of Latvian newspapers to shape public perception of Latvia during the first Republican period (1920–1934). The article examines approximately 80 texts in the Latvian (Latgalian and the so-called, at the time, “Baltic”) press. These texts are taken from Latgalian papers „Latgolas Vārds” ‘Latgale’s Word’, „Latgalīts” ‘The

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2015.7.1211>

Latgalian', „Jaunō Straume” ‘The New Stream’, „Zemņika Bolss” ‘The Farmer’s Voice’; as well as from the “Baltic” newspapers „Brīvā Zeme” ‘The Free Land’, „Latvijas Sargs” ‘The Latvian Guard’, „Latvis” ‘The Latvian’, „Latgales Ziņas” ‘The Latgalian News’; the journal „Economists” ‘The Economist’; and the monthly periodical „Burtnieks” ‘The Soothsayer’.

The research is supported by qualitative data analysis – historical discourse approach – using the discursive construction of the distinction between “us – them”. The construction of “us – them” is one usually based on stereotypes and prejudice. A negative experience with an “opponent/enemy” is often seen to be representative of the whole group, whereas a positive experience is seen to be an exception. The article also examines linguistic techniques which are used to accent arguments.

In analyzing the discursive themes in Latgalian newspapers, it is possible to observe a constructed opposition between two societies/ cultural groups – “Balts” and Latgalians. The “Balts” are assimilated Latgalians, haters of all things Latgalian, nationalists and chauvinists, (morally – degraded) materialists, exploiters of Latgale and managers of public money. In turn, Latgalians see themselves as equal to Latvians, faithful and moral patriots, economically exploited by their “national brothers”. Linguistic techniques used to accent argumentation can be divided into two areas:

1) related to stereotypes of the “Baltic” perception of Latgale’s geographic location – “if it’s not the center, then it’s in Asia” (S., I. 1932); “New Gambia” (Red. 1934 f) etc.; 2) indicative of a negative attitude towards “Balts” – “Riga’s nationalists”, “national-chauvinists” (Red. 1925 h); “our opponents the pseudo-nationalists” (Sylovs 1924); “the agitators of unity” (Susejs 1924 b); “users of a foreign, city-slicker language” (Red. 1934 e); “zoological hatred of all things Latgalian” (Nidra 1933); “the thieves of millions” (Č. 1930), etc.

“Baltic” newspapers had also construed a conflict between both cultural groups. Latgalians are: separatists (a threat to Latvian national unity); ethnically mixed with other nations, culturally and physically incomplete; and live on the subsidies provided by the rest of Latvia.

Pejorative terms related to Latgale’s geographical remoteness include, for example – “Latvian Siberia”; “terra incognita” (G., J. 1920), “Baltic Siberia” (Lapiņš 1928), “the Eastern outskirts” (Skujenieks 1931), etc.

Attitudes and relationships towards Latgale and Latgalians are characterized by the following expressions: “uncultured and primitive Latgale” (Akermanis 1928), “the čangal-ization of Latgale” (“čangalis” is a pejorative for rural Latgalians, comparable to the English use of the word “hillbilly”), “Latgalian separatists”, the “undeveloped Latgalian” (Lapiņš 1929), etc.

Distinguishing characteristics of the Latgale region according to the Latvian (and especially, national-conservative) press are presented as multifaceted; however, discourse is never focused upon cooperation, but, conversely – upon mutual cultural alienation.

Further research can be continued in two directions: 1) the expansion of chronological boundaries (e. g., the period of the Karlis Ulmanis regime of 1934–1940; problematic issues of Latgalian regional identity after the regaining of national independence/issues of globalization and glocalization; 2) discourse and thematic intensity in the press in relation to sociopolitical, economic and cultural processes in society.

Keywords: Latvian press, Latgale, Latgalians, „Baltics”.

Ieskats Latgales kā Latvijas reģiona īpatnībās

Mūsdienās, kad lielā mērā „izzūd” valstiskās, etniskās, kā arī informatīvās telpas robežas, gan sabiedrībā, gan pētnieku vidū pieaug interese par lokālajiem (reģionālajiem) procesiem, īpatnībām un to ģenēzi. Baltijas valstīs arī ir reģioni, kam ir vēsturiski izveidojusies un veidojas (t. sk. arī globalizācijas un glocalizācijas procesu ietekmē) sava lokālā identitāte. Latvijā tā ir Latgale, Lietuvā – Žemaitija, Igaunijā – Idas-Viru apgabals. Reģionālisms ir uztverams kā mūsdienu multikulturālās sabiedrības izpausmes iespēja un jauns izaicinājums. Šajā ziņā svarīgs ir jautājums, kā reģionālisma izpausmes tiek uztvertas no valstiskā kopnacionālā viedokļa un pārējo valsts reģionu iedzīvotāju viedokļa. Lai labāk izprastu Latgales novada reģionālisma izpausmes mijiedarbībā, svarīgi ir noskaidrot jau bijušo vēsturisko pieredzi.

Vairākumam Latvijas sabiedrības Latgale un tās pamatiedzīvotāji – Latgales latvieši (latgalieši) – pamatā asociējas ar „no malas saredzamām” jau labi zināmām reģionālajām īpatnībām:

- latgaliešu valodas savdabību;
- katolicisma dominantu un tā ietekmi uz kultūras procesiem (iepretim luterānismam pārējā Latvijā). Daudziem latgaliešiem, īpaši lauku apvidos, vēl 20. gs. 20. gados reliģiskā identitāte bija spēcīgāka par nacionālo – *uz jautājumu pie kādas tautības pieder – saka, ka ir katoļi* (LRSSS b);
- iedzīvotāju jaukto etnisko sastāvu (īpaši jāatzīmē krievu un poļu klātbūtne un to kultūru ietekme). 20. gs. 20. gadu vidū Latgales iedzīvotāju skaits sāka pārsniegt 500 000, no kuriem latviešu īpatsvars bija 57 % (Skujenieks 1930: 9., 101). Mūsdienās latviešu īpatsvars Latgalē veido tikai 47 % no iedzīvotāju kopskaita (Centrālā statistikas pārvalde 2015).

Bez „no malas saredzamajām” īpatnībām kā Latgales novada iedzīvotāju lokālās identitātes īpatnības un to izpausmes pētījuma kontekstā vēl var izdalīt arī:

- atšķirīgo vēsturisko pieredzi (Latgales atrašanās Vitebskas guberņas sastāvā) ir veidojusi relatīvu nošķirtības izjūtu no pārējās Latvijas, *kas bija raksturīga un joprojām piemīt daudziem Latgales iedzīvotājiem* (Ivanovs 2008: 100);
- vienotības apziņu un savstarpējo solidaritāti kā svarīgu faktoru „*latgaliskuma*” *veicināšanai un attīstīšanai* (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006: 13), neskatoties uz pastāvošo politisko un sociālo diferenciaciju.

1917. gadā latviešu sabiedrisko darbinieku, politiķu vidū virsroku guva uzskats,

ka latgalieši un „baltieši” (Vidzemes, Kurzemes un Zemgales latvieši) ir vienas tautas, vēsturisku apstākļu rezultātā atdalītas, divas daļas, kam ir jāapvienojas. Pēc neatkarīgas Latvijas valsts (1918–1940) izveidošanās, Latgales īpatnības jau pastāvēja kā *specifiska sistēmiska parādība* (Ivanovs 2008: 100).

Jaunizveidotās Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos gados var atzīmēt divus faktorus, kas ietekmēja attieksmi pret Latgales īpatnībām, kā arī tā dēvētā „latgaliešu separātisma” izpausmes:

1) kopnacionālās apziņas trūkums. Latvieši sevi iedalīja *latgaliešos un baltiešos, īstajos un neīstajos, čangalos un čiuļos* u. tml. (Brolišs 2000: 39). Apzīmējums „latgalieši” plašākā aprītē (kā savdabīgs identitātes apzīmējums iepretim Kurzemes, Zemgales un Vidzemes iedzīvotājiem – „baltieši”) ienāk 20. gs. 20. gados. Tajā pašā laikā latgaliešu garīgās inteliģences darbinieki aicina latgaliešus apzināties sevi kā latviešu tautas daļu: *Mes asam Latgališi un jī Baltiši, bet obejas puses kūpā – latwiši* (Red. 1915 c). Savukārt apzīmējumam „čangaļi”, tikai sākot ar 1920. gadu, iespējams arī nedaudz agrāk, ir nievājoša nozīme attiecībā uz Latgales iedzīvotājiem (Kļavinska 2012 a: 139). Arī apzīmējums „čiuļi” 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā attiecināts uz luterticīgajiem vidzemniekiem lielākoties lietots bez negatīvas konotācijas (Kļavinska 2012 b: 144). Bet 1920. gados – *katrā latgaliešu avīzē ierēdņus lamā par „čiuļiem”* (S. 1922);

2) latgalieši lielā mērā vēl bija tā dēvētā nacionālā romantisma stadijā, bet „tautas brāļi” jau bija daudz pragmatiskāk noskaņoti, viņus maz interesēja Latgales īpatnību kultivēšana, *tie skatījās uz Latgali no pragmatiskāka viedokļa – ko Latgales var dot: darbaspēku, linus, tirgu* (Počs 1997: 14). 1917. gada 26.–27. aprīļa (pēc vecā stila kalendāra) Latgales kongresā latgalieši iestājās pa Latvijas novadu apvienošanu, saglabājot Latgales specifiku. Kad Latvijas Satversmes sapulces sēdē 1921. gada 5. oktobrī tika noraidīts latgaliešu deputātu pieprasījums pēc Latgales apgabala pašvaldības tiesībām (LRSSS a), līdz ar to arī jautājums par latgaliešu valodas īpašo statusu Latgalē, tas saasināja spriedzi un lika pamatu virknei jaunu diskursu par Latgali un latgaliešiem.

Avīzē „Latgolas Vārds” vēl 1921. gada jūlijā tiek uzsvērts: *Nav nikajds sekrets, ka starp „čiuļim” un „čangalim” celias naidis. Šis naidis nu inteligencijas vyda jau porsaswiž uz ļiaužu massom* (Red. 1921j).

Pētījuma bāze un metodiskā pieeja

Raksta mērķis ir noskaidrot latviešu preses (pamatā nacionālkonservatīvās) aktivitātes iedzīvotāju sabiedriskās domas veidošanā par Latgales reģiona īpatnībām, to izpausmēm parlamentārisma periodā (1920–1934). Pētījuma bāzi veido aptuveni 80 raksti latviešu presē. Rakstu izvēle pamatā balstīta uz virsrakstu informāciju, kura ietvēra kādus Latgales/ latgaliešu attiecību aspektus ar pārējo Latviju/ latviešiem. Tie ir raksti gan latgaliešu avīzēs: „Latgolas Vārds”, „Latgalits”, „Zemņika Bolss”, „Jaunō Straume”, gan tā dēvētajos „baltiešu” laikrakstos: „Brīvā Zeme”, „Latvijas Sargs”, „Latvis”, „Latgales Ziņas”, žurnālā „Economists”, mēnešrakstā „Burtnieks”.

Rakstā paustās atziņas izlases veidā ir ilustrētas ar konkrētiem, spilgtiem piemēriem no laikrakstu slejām. No latgaliešu laikrakstiem šim nolūkam pamatā tika izmantota avīze „Latgolas Vārds”. Tas bija klerikāli konservatīvā virziena partijas „Latgales Kristīgo zemnieku savienība” oficiozs. Šī avīze Latgalē bija visietekmīgākā un tirāžas ziņā lielākā, tā saturiski aptvēra ļoti plašu jautājumu loku, kā arī visaktīvāk iestājās par Latgales īpatnību respektēšanu un par to asi polemizēja ar „baltiešu” laikrakstiem. Pārējās latgaliešu avīzes ieņēma daudz neitrālāku pozīciju. Piemēram, Darba partijas līderis Jezups Trasuns partijas avīzē „Jaunā Straume” jautājumā, ko vajag Latgalei, ir kodolīgs: *Praseibom pec izluksnes, ticibas un iroduma breiveibas* (Trasuns 1922).

No „baltiešu” laikrakstiem pamatā tika izmantoti citāti no labējā spārna konservatīvi demokrātiskās Nacionālās apvienības (sākotnēji „Bezpartejiskais nacionālais centrs”) avīzes „Latvis” un no Latgales Latviešu apvienības avīzes „Latgales Ziņas”. Tieši šie laikraksti visasāk iestājās pret tā dēvēto Latgales latviešu (latgaliešu) separātismu.

Pētījums balstās uz kvalitatīvo datu analīzi, diskursa vēsturisko pieeju, izmantojot nošķiruma *mēs – viņi* diskursīvo konstrukciju. Konstrukcija *mēs – viņi* parasti veido pamatu stereotipiem un aizspriedumiem. Kāda negatīvā pieredze ar „oponentu” visbiežāk tiek attiecināta par raksturīgu visai grupai, bet pozitīvā pieredze vairāk tiek uzskatīta kā izņēmums (Delanty, Wodak, Jones 2008: 4). Šajā gadījumā tā ir Latgale un latgalieši iepretim pārējai Latvijai un pārējo novadu latviešiem, un – otrādi. Neskatoties uz nereti asajiem toņiem „oponenta” nomelnošanā, pētāmajos laikrakstos ir sastopami arī „oponenta” konkretizācijas mēģinājumi. Piemēram, avīze „Latgolas Vārds” precizē: *Vairokums nu jim [„baltiešim”, izņemot latviešu nacionālistus – V. M.] uzatur vysā teicami atteiceibā uz latgalīšim* (Susejs 1924 b). Arī avīzē „Latvis” ir sniegts šāds „precizējums”: *Latgales zemes arājs nav naidīgs baltietim. Bet ko dara Latgales inteligence?* (S. 1922). Abos minētajos laikrakstos tiek secināts, ka Latgales/ latgaliešu pretnostatījumu pārējai Latvijai pirmajā gadījumā veic Nacionālās apvienības pārstāvji, otrajā – latgaliešu politiķi.

Izvēlētajos laikrakstu citātu fragmentos atklājas gan diskursīvie temati, gan arī skaidrojošie, apvainojošie, attaisnojošie u. tml. viedokļi un argumenti, lai radītu pozitīvu paštēlu un negatīvu „oponenta” tēlu. Laikrakstu citāti ļauj arī konstatēt lingvistiskos paņēmienus, kādi izmantoti argumentācijas akcentēšanai un „pretnieka” nomelnošanai. Piemēram: *Latgales čangalizēšana* (Lapiņš 1929); *oklī Reigas nacionālisti* (Red. 1925 h) u. tml.

Nošķiruma *baltieši – latgalieši* diskursīvie temati un vērtējumi latgaliešu laikrakstos

Viens no vairāk izplatītākajiem tematiem attiecībā uz „baltiešiem” ir latgaliešu asimilācijas draudi, visupirms – attiecībā latgaliešu valodu: *Taidis Endzeļins nairedz myusu izluksni un gribātu dreizok jū iznycynot* (Susejs 1924 a; *Seņ jau zynoms, ka myusu meili broli baltiši grib latgališus samalt un porkauseit sovā kotlā* (Red.

1922 d). Asimilācijas politiku aktīvi īsteno tieši nacionālisti (Nacionālā apvienība), kuru vidū valda *zooloģisks naidis pret vysu latgaliskū* (Nīdra 1933) un valdība, kura *ikwinu latgališu prasību sauc par separatizmu* (Red. 1922 i). Tiek atzīts, ka latgalieši šajā ziņā ir lielāki Latvijas patrioti nekā „baltieši”, jo *mes taču голу-golā asam vīna tauta* (C. 1927). Neskatoties uz to, „tautas brāļi – nacionālisti” diskriminē Latgali un latgaliešus: *Baltišu „urranacionalisti” ji mok tikai šaipetis par Latgolu un latgališim* (Susejs 1924 b). *Pec daudzū kurzemniku un vidzemniku uzskota Latgola ir jo na Centralo, tad vysmoz Priksš Azija, kur veļ var saredzet 16. godu simteni* (S., I. 1932). Savukārt latgalietis pacietīgs pret šiem apvainojumiem, *bet jozyna, ka vysam ir sovs mars* (Brics 1929).

Tā kā Latgalē bija liela dzimstība un lauku apvidos bija vērojama relatīva pārapdzīvotība, ik gadu vairāk kā 20 000 Latgales iedzīvotāju pameta Latgali, lai dotos peļņas darbos uz pārējiem Latvijas novadiem (Malahovskis 2014a: 131). Turklāt ap 8000 no viņiem Latgalē neatgriezās, palikdami uz pastāvīgu dzīvi pārējā Latvijā (Malahovskis 2007: 149). Uz norādījumiem un bažām „baltiešu” laikrakstos, ka latgaliešu ārpus Latgales kļūst arvien vairāk, laikraksts „Latgolas Vārds” lieto asu toni: *Naboga latgalit, tevi beistas; par tevim dumojut baltišam cyskas tric nu bailem! Tu ikarojut Baltiju! Mes varam sagaidit laikus, kod baltiši soks byuвет uz Latgolas rubežom kinišu myuru un lobok importēs kirgizus lauku apstrodošonai, nakai laiss ikarotojus – latgaļus* (Kibeļņiks 1929).

Nākošais tematiskais loks latgaliešu avīžu rakstos ir saistāms ar garīgumu, ētiku, kultūru. Tiek pretnostatīts „baltiešu” materiālisms iepretim latgaliešu garīgumam: *Baltišu sausais biži vin rupais materijalizma gors ir pretigs kotram etiski audzynotam cylvakam un seviški myusu idealai latgališu jaunotnei, kura zam katoļu ticības ispaيدا cenšas uz tykumiskom vertibom uz personības piļņibu* (M., J. 1926). „Baltiešu” materiālisma pamatā ir lielā sociāldemokrātu ietekme, tāpēc te valda egoisms un *rubļa morale* (Trasuns 1925). Materiālisma gars ietekmē arī kultūru, jo seviški literatūru: *Latvišu [t. i., „baltiešu” – V. M.] jauno literatura ir vysleidza kai mežuņu dejas muzyka, kai trokajs džesbends, kas najauki tric ausu bungodeņu* (K-iks 1932). Savukārt latgalietis, lielā mērā pateicoties Katoļu Baznīcai, kura kā vienīgā tīri latgaliskā nacionālā iestāde ir izsargājusies no „baltiešu” ietekmes (Red. 1934 g), *ir vismiligoks, sirsnigoks, pazemigoks, dzeives priceigoks un t. t. (...) lai gon ar materialu kulturu (...) ir palicis ipakaļ* (M., D. 1927).

Nozīmīgi ir arī ekonomiska rakstura temati, kuros tiek akcentēts, ka „baltieši” lielā mērā dzīvo uz Latgales rēķina, izmantojot latgaliešu strādnieku un laukstrādnieku darbu. 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā pasaules ekonomiskās krīzes apstākļos, ievērojama vieta laikrakstu slejās ir atvēlēta jautājumiem par valsts naudas izsaimniekošanu. Atzīstot, ka arī daži latgaliešu ierēdņi ir piesavinājušies lielākas vai mazākas naudas summas (Red. 1933 a), tomēr tas nav salīdzināms ar „baltiešu mahinācijām”, kurās pazūd miljoni valsts naudas. Tas tiek uzsvērts tieši avīžu rakstu virsrakstos, piemēram: *Miljonu zagļi* (Č. 1930); *Veļ baltiši pisavynojuši valsts naudu* (Red. 1933 k) u. tml. Savukārt atbilde uz latgaliešu ierēdņu finanšu pārkāpumu

atspoguļojumu „baltiešu” laikrakstos ir šāda: *Jo latgališi sovōs avizēs soktu registret vysas „symtprocenteigas” latvišu bledeibas, tad, druši vin, „navalštiskim” latgališim vajadzatu izdut specialu dinas avizi* (S. 1933).

Apkopojot diskursīvos tematus latgaliešu laikrakstos, iespējams noteikt konstruētos opozicionāros priekšstatus par divām tautas grupām – „baltiešiem” un latgaliešiem:

„Baltieši”	Latgalieši
Latgaliešu asimilētāji un nīdēji	Līdzvērtīgi pārējo Latvijas novadu latviešiem
Nacionālisti, šovīnisti	Patrioti
Materiālisti (morāli degradējušies)	Ticīgi (augsta morāle)
Latgaliešu izmantotāji, valsts naudas izsaimniekotāji	„Tautas brāļu” ekonomiski izmantoti

Jautājumā par lingvistisko paņēmienu izmantošanu argumentācijas akcentēšanai izdalāmas divas jomas: 1) attiecībā uz Latgales reģiona ģeogrāfiskajiem apzīmējumiem, piemēram, kas ir Latgale „baltiešu” skatījumā: *Jo na Centralo, tod vysmoz Priķš Azija* (S., I. 1932); *Jaunō Gambija* (Red. 1934 f) u. c.; 2) attiecībā uz „baltiešiem” – *oklī Reigas nacionalisti, nacionāl-šovinisti* (Red. 1925 h); *myusu pretinīki pseudonacijonalisti* (Sylovs 1924); *vinibas jauceji* (Susejs 1924 b); *lītoj cytu volūdu, vairok saprūtamu „čyuliskū”* (Red. 1934 e); *zoologisks naidis pret vysu latgaliskū* (Nīdra 1933); *miljonu zagļi* (Č. 1930) u. c.

Nošķīruma latgalieši – baltieši diskursīvie temati un vērtējumi „baltiešu” laikrakstos

1919. un 1920. gadā „baltiešu” laikrakstos Latgale tiek tēlota kā Vidzemes, Kurzemes un Zemgales latviešiem svešs, savā ziņā eksotisks, novads – *terra incognita* (G., J. 1920). Taču sākot ar 1920. gada otro pusī, kad latgaliešu deputāti Satversmes sapulcē aktīvi iestājas par Latgales īpatnību respektēšanu ar likumdošanas iespējām, galvenais diskursa temats ir vērsts uz Latgales latviešu (latgaliešu) separātismu. Latgale ar tās daudzveidīgo etnisko sastāvu nereti tiek uzlūkota kā apdraudējums nacionālai Latvijas valstij. Sevišķi aktīvi to dara tā saucamie „vietējie baltieši” – no citiem Latvijas novadiem Latgalē ieceļojušie ierēdņi – avīzē „Latgales Ziņas”, kā arī iepriekš pieminētās Nacionālās apvienības pārstāvji savā oficiozā. Īpaši asi rakstu toņi vērojami 20. gadu beigās. Avīzes „Latvis” galvenais redaktors Kārlis Lapiņš jau šādi raksturo daļā Latvijas sabiedrības valdošos priekšstatus par Latgali: *Kultūras darbiniekiem Latgale ir civilizācijas džungļi, karavīriem – kādreizējie tālie „krievi”, vai „krievos iešana”, bet visiem pārējiem – „Sibirija”* (Lapiņš 1928).

Avīze „Latvis” dara zināmu, ka *Rīgai jāzina arī tā rūgtā patiesība, ka latgaļi neko nedara šī mūsu dzimtās zemes novada [Latgales – V. M.] garīgai latviskošanai*(..) Tāpēc latviešiem drīzumā būs jāpadomā ne vien par Latgales pilsētu, bet visas Māras zemes latviskošanu (Lapiņš 1928). Laikraksts „Latgales Ziņas” uzsver apdraudējumu: *Tur dveš jau tīri dzīvniecisks naidis. Un šis naidis dien dienā ar tīri*

afrikanisku neatlaidību tiek iepotēts tā saucamai Latgales tautai. (..) Ap Latgali savelkas žņaudzošs mezgls. Tur ir vairs tikai neliela grupa valstiski domājošu ļaužu, kas vēl it kā cer, ka Latgales neizslīdēs no kopējās valsts klēpja (Lapiņš 1929).

Latgalieši raksturoti kā ļoti nepateicīgi, jo „baltieši” ir atbrīvojuši Latgali no lieliniekiem, izlējuši savas asinis par Latgales brīvību, bet tagad, dzīvojot un strādājot Latgales labā, *ir vajāti un terorizēti, nostādīti par svešiniekiem, ienācējiem un ienaidniekiem, kuri visdrīzākā laikā no šejienes ir jāpadzen, ko latgalieši arī pakāpeniski izved dzīvē (Red. 1932 b).*

Temats par Latgales iedzīvotāju etniskajām un arī fiziskajām īpatnībām ir saistāms ne tik daudz ar Latgales separātisma tematiku, cik ar eigēnikas ideju izplatību. 20.–30. gados pasaulē populāras bija eigēnikas idejas par „vērtīgāko” cilvēku skaita pavairošanu un „mazvērtīgāko” samazināšanu. Arī Latvijā šo ideju apspriešanā un popularizēšanā aktīvi piedalās dažādu zinātņu pārstāvji. 1923. gadā brošūrā „Kā nodrošināt mūsu tautas nākotni” ārsts Jānis Liepiņš raksta: *Mūsu tautas nākotne būs droša, skaista un slavēna, ja visa mūsu dzīve būs celta uz rasu higiēnas pamatiem (Zelče 2006: 100).* 20. gadu beigās medicīnas doktors Eduards Akermanis mēnešrakstā „Burtnieks”, rakstot par Latgales iedzīvotājiem, atzīmē: *Latvieši, lietavieši, krievi, baltkrievi, poļi un žīdi te jaukušies juku jukām, un rezultātā radies etnogrāfisks tips ar ļoti negatīvām rasu bioloģiskajām īpašībām (Akermanis 1928: 821).* Tautsaimnieks Alfrēds Ceihners analītiskajā žurnālā „Economists” rakstā par nacionālajām minoritātēm Latvijā norāda uz Latgales iedzīvotāju fiziskajām īpatnībām. Raksta autors uzsver, ka Latvijā tikai 60% no iedzīvotāju dabiskā pieauguma veido latvieši, pie tam 38% no tiem ir *fiziskā, kulturālā un saimnieciskā ziņā samērā mazvērtīgie Latgales latvieši (Ceichners 1930: 322).* Fiziskā mazvērtība tiek pamatota ar to, ka rekrūšu vidējais augums Latgalē periodā no 1920. līdz 1927. gadam bija 168,8 cm, kamēr pārējā Latvijā – 170,9 cm. *Fiziski vāji attīstīti un ar dažādām slimībām un kaitēm rekrūši Latgalē sastāda par 35% lielāku procentu no visiem rekrūšiem nekā, piem., Zemgalē. Viss tas liecina par Latgales iedzīvotāju vispārējo fizisko mazvērtīgākumu (..) trūcīgiem saimnieciskiem, nehigiēniskiem un citiem dzīves apstākļiem (Ceichners 1930: 322).*

Jāmin, ka attiecībā uz jauniesaucamajiem no Latgales, tiek pārmests absolūts patriotisma trūkums un no tā izrietošā izvairīšanās no dienesta. Avīzē „Latgales Ziņas” asā tonī norādīts: *Nekur jaunķareivju simulācijas nav novērojamas, kā atsevišķos Latgales novados. (..) Latgales jaunieši taču neies kalpot Rīgas baltiešiem un aizsargāt viņu zemi! (..) Nē! Tad jau labāk izdurt ausi, vai sadzīt stikla drumsklas ikros! (Lapiņš 1929)*

Arī Latgalē dominējošais katolicisms nepaliek bez ievēribas. Jāatzīmē, ka Latgalē katoļticīgie veidoja 60% no iedzīvotāju kopskaita, bet visā Latvijā tikai – 23% (Malahovskis 2014 b: 52). Attiecības starp Latvijas katoļu un luterāņu baznīcām sevišķi pasliktinājās pēc 1922. gadā noslēgtā konkordāta ar Vatikānu, kas paredzēja ne tikai zināmas privilēģijas Latvijas Katoļu Baznīcai, bet arī tolaik luterāņiem Rīgā piederošās Jēkaba baznīcas nodošanu katoļu vajadzībām.

Pēc rakstu sērijas avīzē „Latgolas Vārds” par M. Luteru (no katolicisma pozīciju skatpunkta), avīzē „Latgales Ziņas” seko atbilde: *Ja Latgalē nebūtu katolicisma, tad arī mūsu Latvija varētu nostāties līdzās Skandināvijas valstīm –, bet pagaidām, cik sāpīgi arī tas nebūtu, Latvijai jāiztukšo rūgtais biķeris, ko raudzē katoļu baznīcas klerikālisms* (Logoss 1931).

Savukārt ekonomiska rakstura diskursīvajos tematos uzsvērts, ka Latgale nespētu saimnieciski pastāvēt, ja nebūtu „baltiešu” un valdības pabalstu (Za-is 1931).

„Baltiešu” laikrakstos izdalāmi šādi konstruēti priekšstati par abām tautas grupām:

Latgalieši	„Baltieši”
Separātisti, apdraudējums Latvijas nacionālajai vienotībai	Valstiski domājoši
Etniski nepilnīgi latvieši	Īstie latvieši
Katoļi	Luterāņi
Dzīvo uz pārējās Latvijas rēķina, saimnieciski atpalikuši	Palīgi un padomdevēji

Kā lingvistiskos paņēmienus Latgales ģeogrāfiskajam apzīmējumam var minēt metaforiskus apzīmējumus ar izteikti negatīvu konotāciju, piemēram, – *Latvijas Sibīrija; terra incognita* (G., J. 1920).; *baltiešu Sibīrija* (Lapiņš 1928); *Austrumu nomale* (Skujenieks 1931) u. c. Uzskatu, attieksmju veidošanā attiecībā uz Latgali un latgaliešiem der atzīmēt arī šādus ekspresīvus, neiecietīgu attieksmi demonstrējošus apzīmējumus – *nekulturālā pirmatnējā Latgale* (Akermanis 1928); *Latgales čangalizēšana; latgaliešu separatisti; neattīstītais latgalis* (Lapiņš 1929) u. c.

Latgaliešu un „baltiešu” laikrakstos kopumā var izdalīt gan diskursu kopīgo, gan atšķirīgo tematiku. Abu pušu – latgaliešu un „baltiešu” – laikrakstos kopīgās tematikas jautājumi izdalāmi saistībā ar:

- diskrimināciju – latgalieši diskriminē „baltiešus”, un – otrādi;
- ekonomiku – Latgale nevar saimnieciski pastāvēt bez valdības pabalstiem, savukārt pārējās Latvijas uzplaukums nav iedomājams bez Latgales darbaspēka;
- kultūru un morāli – katra tautas daļa tiek uzskatīta kā augstākas kultūras un morāles nesēja;
- etniskās vienotības problēmu – katra no sabiedrības grupām to kavē. Plašākos tautas slāņos gan Latgalē, gan pārējā Latvijā valdot lielāka vai mazāka sapratne, bet šķelšanās garu uzkurina politiķi un inteliģence.

Savukārt diskursu atšķirīgā tematika izskan, runājot par tādiem jautājumiem kā:

- abu tautas daļu atšķirīgā vēsturiskā pieredze, sevišķi – poļu un krievu kultūras ietekme Latgalē un vācu kultūras – pārējā Latvijā;
- valodu – latgaliešu valodas dominanti Latgalē un latviešu literāro valodu pārējā Latvijā;
- konfesionālo piederību – katolicisma dominanti Latgalē, protestantisma – pārējā Latvijā;
- Latgales latviešu (latgaliešu) separātisma jautājumu – latgaliešu presē

apgalvojumos, ka Latgalē separātisma nav, „baltiešu” presē – par Latgalē valdošo separātismu.

Nobeigums

Kopumā jāsecina, ka Latgales īpatnību jautājums latviešu preses saturā, sevišķi nacionālkonservatīvās, bija atspoguļots daudzveidīgi. Balstoties uz pētījuma bāzi veidojošajiem rakstiem, var konstatēt, ka analizētie diskursi nebija vērsti uz sadarbību, bet gan gluži otrādi – uz abu tautas daļu atsvešināšanos. Turklāt diskursi preses slejās, kurās dominēja negatīvie priekšstati un pieredze par Latgales īpatnībām, kā arī Latvijas novadu un tautas daļu (latgaliešu un „baltiešu”) vienotību, vismaz netieši sekmēja Latvijas valsts nelabvēļu aktivizēšanos. Piemēram, laikrakstā „Slovo” norādot, ka separātismu ir atbalstījuši visi Latgales poliskie darbinieki, akcentē, ka tālāk šos latgaliešu politiķu centienus ir pārņēmuši komunisti [LR nelegāla politiskā partija – V. M.], pieprasot pilnīgu Latgales autonomiju (Вилнис 1927).

30. gadu sākumā tiek konstatēts, ka *latgališu un baltiešu sasprašonas un kupdarbeibas vaicojums ir vacs un apdilis* (S., I. 1932). Neilgi pirms 1934. gada Kārļa Ulmaņa valsts apvēsuma avīze „Latgolas Vārds” publicē šādas rindas: *Jau pīcpadsmīt godu [kopš 1919. gada – V. M.] nu vītas teik cylots „Latgales jautājums”, teik skaidrotas baltiešu un latgaļu atteiceibas, bet nūskaidrots veļ nav nikas. (...) Nacionalistu diktatoriskajai varai nūsadybnojtūt, ar vīnu skaistu dekretu Latgola tiks pasludynota par jaunū Gambiju ar boltim latgaļu negerim, kurim ari sōks pīmārot koloniju pōrvaldes režimu* (Red. 1934 f). Komentārus neprasa arī avīzē „Latvis” 1934. gada aprīlī publicētais raksts ar nosaukumu „Latgale un Latvija – divas autonomas valstis” (D., V. 1934).

Nodibinoties K. Ulmaņa autoritārajam režīmam (1934–1940) un pastiprinoties latviskošanas tendencei visās jomās, latgaliešu asimilācijas tendences pastiprinājās jau praksē, sevišķi mēģinājumos izskaust latgaliešu valodu un literatūru. Tas savukārt ar jaunu sparū aktivēja latgaliešu inteliģences pārstāvjus. 1939. gadā Latgalē bijušais politiķis Francis Kemps izveido nelegālu organizāciju, tā dēvēto *Dzelžu leģionu*, kura iestājas par Latgales autonomiju (Ščerbinskis 2005: 65).

Noslēgumā jāatzīmē, ka pētījums ir turpināms vismaz divos virzienos:

1) paplašinot tā bāzi (t. sk. ar minoritāšu presi) un hronoloģiskās robežas (K. Ulmaņa režīma laiks (1934–1940); Latgales reģionālās identitātes problēmjautājumi pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas/ globalizācijas un glokalizācijas apstākļos);

2) diskursu tematiku un intensitāti presē sasaistot ar sociālpolitiskajiem, ekonomiskajiem un kultūras procesiem sabiedrībā.

AVOTI

- Akermanis, Eduards (1928). Apdraudētā latvju tauta. *Burtnieks*, 9. 819–831.
- Brics, J. (1929). Sakarā ar „Latgales Ziņu” rokstim. *Latgolas Vārds*, 38.
- Centrālā statistikas pārvalde (2015). *Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs*. http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/skoleniem/iedzivotaji/etniskais_sastavs.pdf, sk. 07.12. 2015.
- C. (1927). Sopīgi jautājumi. *Latgolas Vārds*, 6.
- Ceichners, Alfreds (1930). Galveno tautību loma Latvijas saimnieciskajā dzīvē. *Ekonomists*, 8. 321– 329.
- Č. (1930). Pormatumi latgališim navītā. *Latgolas Vārds*, 49.
- D., V. (1934). Latgale un Latvija – diwas autonomas walstis. *Latvis*, 3726.
- G., J. (1920). Mahcaties pasiht Latwiju. *Latwijas Sargs*, 131.
- Kibeļniks, D. (1929). Latgališi apdraudut latvju tautu! *Latgolas Vārds*, 2.
- K-iks, D. (1932). Naida un malu pabyras nu baltīšu dorza. *Latgolas Vārds*, 7.
- Lapiņš, Kārlis (1928). Dzīve „Baltiešu Sibīrijā”. *Latvis*, 2085.
- Lapiņš, Kārlis (1929). Latgaliešu pārmērības un baltiešu uzdevumi. *Latgales Ziņas*, 36.
- LRSSS (a) – Latvijas Republikas Satversmes sapulces stenogrammas. 4. ses., 1525. sl.
- LRSSS (b). 5. ses., 2848., 2849. sl.
- Logoss (1931). Rokas nost no mūsu ticības! *Latgales Ziņas*, 2.
- M., D. (1927). Baltiši un mes. *Latgolas Vārds*, 37.
- M., J. (1926). Vai latgaliba brīsmōs. *Latgolas Vārds*, 42.
- Nīdra, Jōnis (1933). Uz kurīni vad baltīšu nacionālisms? *Latgolas Vārds*, 39.
- Red. (1933 a). Baltišim nuzuda 1 miljons latu. *Latgolas Vārds*, 20.
- Red. (1932 b). Brēcošas netaisnības Latgalē. *Latgales Ziņas*, 14.
- Red. (1915 c). Kai mes paši sewi saucam? *Drywa*, 41.
- Red. (1922 d). Latgališi, sorgites! *Latgolas Wārds*, 11.
- Red. (1934 e). Latgaļu politikas pamati. *Latgolas Vārds*, 5.
- Red. (1934 f). Latgaļu politikas pamati. *Latgolas Vārds*, 4.
- Red. (1934 g). Latgaļu politikas pamati. *Latgolas Vārds*, 11.
- Red. (1925, h). Latgolas vajadzības un jūs apmirinošona. *Latgolas Vārds*, 1.
- Red. (1922 i). Myusu waldības nacijaonala politika. *Latgolas Wārds*, 30.
- Red. (1921 j). Nawar waira kluset! *Latgolas Wārds*, 26.
- Red. (1933 k). Veļ baltīši pisavynojuši walsts naudu: vīns – 250 000, ūtrys – 50 000 rybļu. *Latgolas Vārds*, 31.
- S. (1922). Latgales separatisms. *Latvis*, 302.
- S. (1933). Uzbrukumi latgališim narimst. *Latgolas Vārds*, 14.
- S., I. (1932). Vyslatvisko kuļtura. *Latgolas Vārds*, 39.
- Skujenieks, Marģers (1930). *Trešā tautas skaitīšana Latvijā*. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde.
- Skujenieks, Marģers (1931). Vairāk vērtības austrumu nomalei. Tautību jautājums Latgalē. *Latviešu Balss*, 12.
- Susejs (1924 a). Globit latgališu izluksni! *Latgolas Vārds*, 18.
- Susejs, V. (1924 b). Vīnības jaucēji. *Latgolas Vārds*, 31.
- Sylovs, A. (1924). Pyulejas istotit un maldynot. *Latgolas Vārds*, 3.
- Trasuns, Francis (1925). Baltiši un latgališi. *Zemņika Bolss*, 22.
- Trasuns, Jezups (1922). Latgolas politika. *Jaunō Straume*, 2.
- Za-is, J. (1931). Naidis navītā. *Latgolas Vārds*, 83.
- Вилнис, В. (1927). Сепаратизмъ въ Латгаліи и борьба съ нимъ. Слово, 509.

LITERATŪRA

- Brolišs, Jāzeps (2000). *Nacionālie procesi (būtība, tipi, veidi, pretrunas, izpausmes)*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Delanty, Gerard, Wodak, Ruth, Jones, Paul (2008). *Identity, belonging and migration*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Ivanovs, Aleksandrs. (2008). Historiogrāfija kā reģionālās identitātes balsts: ieskats Latgales vēstures historiogrāfijā. *Latvijas vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (sast., 2006). *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava.
- Kļavinska, Antra (2012 a). Čangaļi. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Kļavinska, Antra (2012 b). Čiuļi. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Malahovskis, Vladislavs (2014 a). *Mērnieku laiki Latgalē (20. gadsimta 20. gadi)*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Malahovskis, Vladislavs (2014 b). Some Aspects of the Relations between Catholic Church and the State in the Independent Latvia: the Concordat and the Preservation of Principles of Christian Ethics. *SOTER (Journal of Religious Science)*, 49 (77). Kaunas: Faculty of Theology at Vytautas Magnus University. 51–62.
- Malahovskis, Vladislavs (2007). Lauku iedzīvotāji Latgalē 20. gadsimta 20. gados: daži dabiskās un mehāniskās kustības aspekti. *Vēsture: avoti un cilvēki. XVI zinātniskie lasījumi*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes apgāds „Saule”. 147–153.
- Počas, Kārlis (1997). 1917. gada Rēzeknes apvienošanās kongress un tā nozīme Latgales vēsturē. *Rēzeknes kongress (1917–1997). Zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība. 5–16.
- Ščerbinskis, Valters (2005). Ieskats latgaliešu separātisma jautājumā: „Dzelžu leģiona” memorands 1939. gadā. *Humanitāro Zinātņu Vēstnesis*, 8. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Humanitārā fakultāte. 62–73.
- Zelče, Vita (2006). Vara, zinātne, veselība un cilvēki: eigēnika Latvijā 20. gs. 30. gados. *Latvijas Arhīvi*, 3. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija. Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 94–137.